

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки
Кафедра практичної психології

Психологічні проблеми у спілкуванні у молодих подружжях

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу заочної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»
Матвіїв Тетяни Петрівни

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук
старший викладач кафедри практичної
психології
Наталія КАЛЬКА

Рецензент:
доцент кафедри теоретичної психології,
кандидат психологічних наук
Ольга УГРИН

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
« ____ » _____ 2025 р., протокол № ____
Т.в.о. завідувача кафедри практичної психології
доктор психологічних наук, доцент
_____ **Євген КАРПЕНКО**

Львів 2025

АНОТАЦІЯ

Матвій Т. Психологічні проблеми у спілкуванні у молодих подружжях

Робота містить ґрунтовний аналіз особливосте функціонування молодої сім'ї. Описано особливості та фактори, що впливають на задоволеність шлюбом молодого подружжя, в тому числі особливу увагу присвячено комунікативній сфері. Акцентовано на особливостях виникнення труднощів та проблем у спілкуванні на початкових етапах розвитку сім'ї.

Проведено емпіричне дослідження дозволило визначити рівень задоволеності шлюбом. вплив установок на розвиток та адаптації до подружнього життя на початкових етапах, а також появи соціально-комунікативної компетентності та основних складових спілкування у молодій сім'ї.

Ключові слова: шлюб, сім'я, молода сім'я, подружні взаємини, спілкування, комунікація, соціально-психологічна компетентність, сімейні установки,

ABSTRACT

Matviiv T. Psychological problems in communication in young couples

The work contains a thorough analysis of the peculiarities of the functioning of a young family. The peculiarities and factors that influence the satisfaction with marriage of young couples are described, including special attention is paid to the communicative sphere. The emphasis is on the peculiarities of the emergence of difficulties and problems in communication at the initial stages of family development.

An empirical study was conducted to determine the level of satisfaction with marriage. The influence of attitudes on the development and adaptation to married life at the initial stages, as well as the emergence of socio-communicative competence and the main components of communication in a young family.

Keywords: marriage, family, young family, marital relations, communication, communication, socio-psychological competence, family attitudes,

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ ТА ВЗАЄМИН У МОЛОДИХ ПОДРУЖЖЯХ.....	7
1.1. Аналіз психологічних особливостей молодії сім'ї.....	7
1.2. Особливості психологічної сумісності та задоволеності шлюбом у молодих сім'ях.....	11
1.3. Психологічна характеристика сімейного спілкування.....	17
Висновки до Розділу 1.....	26
 РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ У МОЛОДИХ ПОДРУЖЖЯХ.....	28
2.1. Характеристика процедури та вибірки емпіричного дослідження.....	28
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	31
2.2.1. Результати за методикою «Задоволеність шлюбом».....	31
2.2.2. Результати за методикою «Вимірювання установок в сімейній парі»...37	
2.2.3. Результати за методикою «Особливості спілкування в сім'ї».....	41
2.2.2. Результати за методикою «Соціально-психологічна компетентність»....45	
Висновки до Розділу 2.....	49
 ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність роботи. Наукове дослідження особливостей спілкування в молодих сім'ях є актуальним напрямком психології сім'ї, оскільки перші роки спільного життя є критичним періодом для формування стійких моделей взаємодії, що визначають подальшу динаміку шлюбу. Одним з центральних аспектів комунікації у сім'ї є процес адаптації комунікативних стилів партнерів, що включає узгодження індивідуальних особливостей вербальної та невербальної поведінки. Ефективна комунікація на цьому етапі передбачає здатність до відкритого діалогу, конструктивного вирішення конфліктів та взаємної підтримки.

Дослідження виявляють значний вплив гендерних стереотипів на комунікативних патернів у молодих сім'ях, що проявляється у відмінностях у вираженні емоцій, способах ведення дискусій та сприйнятті комунікативних потреб партнера. Жінки часто демонструють більшу орієнтованість на емоційну складову спілкування, виражаючи ширший спектр емоцій та надаючи перевагу діалогічному підходу, тоді як чоловіки можуть проявляти більш раціональний та орієнтований на результат стиль комунікації. Важливим аспектом є також вплив батьківських моделей спілкування на формування комунікативних стратегій у молодих подружжях, оскільки засвоєні в дитинстві патерни можуть несвідомо відтворюватися у власній сім'ї.

Стабільність шлюбу значною мірою залежить від розвитку ефективних комунікативних навичок, включаючи активне слухання, емпатію, вміння чітко висловлювати власні потреби та почуття, а також здатність до компромісу. Недостатній розвиток цих навичок може призводити до непорозумінь, конфліктів та емоційної дистанції між партнерами.

Особливу увагу слід приділяти комунікації у кризових ситуаціях, оскільки спосіб реагування на стрес та вирішення проблем значно впливає на подальшу динаміку відносин. Також важливою є невербальна комунікація, адже міміка, жести, тон голосу та фізична близькість може підсилювати або спотворювати вербальні повідомлення.

Аналіз задоволеності шлюбом часто корелює з якістю комунікації, причому пари з високим рівнем задоволеності демонструють більш відкриті, емпатійні та конструктивні комунікативні патерни.

Таким чином, особливості спілкування у молодих сім'ях є багатограним явищем, що залежить від індивідуальних характеристик партнерів, їхнього минулого досвіду, гендерних стереотипів, розвитку комунікативних навичок, впливу технологій та культурного контексту. Розуміння цих особливостей є важливим для розробки ефективних програм психологічної допомоги та профілактики сімейних конфліктів.

Мета дослідження є теоретико-емпіричне обґрунтування особливостей спілкування у молодих сім'ях та його роль і задоволеності шлюбом у подружжі.

Основні завдання, що поставлено в ході дослідження є::

- здійснити теоретичний аналіз особливостей подружніх взаємин у молодих сім'ях;
- описати основні фактори, що впливають на задоволеність шлюбом у молодих сім'ях;
- охарактеризувати специфіку спілкування у молодих сім'ях та основні проблеми;
- провести емпіричне дослідження спілкування та задоволеності шлюбом у молодих сім'ях.

Об'єктом дослідження є подружні взаємини у молодих сім'ях.

Предметом дослідження є особливості та проблеми спілкування у молодих сім'ях .

Теоретико-методологічна база дослідження. вивченням факторів та показників задоволеності шлюбом та основних підходів до роботи з подружніми парами належить таким вітчизняним науковцям Л. Карамущі, З. Кісарчук, О. Ліщинській, Р. Овчаровій. Дослідження психологічних аспектів сімейних відносин знаходимо в працях О. Балакіревої, В. Бочарової, М. Голубенко, Т Гончаренко.

Теоретичне значення дослідження полягає у розширенні та поглибленні знань щодо особливостей формування та розвитку сім'ї на початкових етапах подружнього життя та основних проблемних аспектів, з якими стикається молоде подружжя.

Практичне значення дослідження базується на основних акцентах у роботі з молодими сім'ями задля покращення комунікації та налагодженні сімейних стосунків і зростанні показників задоволеності шлюбом.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (42 найменування). Робота розміщена на 57 сторінках комп'ютерного набору.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ ТА ВЗАЄМИН У МОЛОДИХ ПОДРУЖЖЯХ

1.1. Аналіз психологічних особливостей молодії сім'ї

Сім'я являє собою соціальну структуру, що характеризується об'єднанням індивідів, пов'язаних спільною організацією побуту, взаємною моральною відповідальністю та практикою взаємодопомоги. Ця система взаємовідносин між чоловіком і дружиною, а також батьками та дітьми, ґрунтується на інституті шлюбу або кривній спорідненості. В основі сімейних відносин лежать шлюбні зв'язки, які відображають як біологічну, так і соціальну детермінанти людської природи, охоплюючи матеріальну та духовну сфери соціальної життєдіяльності [37].

У вітчизняній психологічній науці поширеним є використання періодизації розвитку сім'ї, запропонованої В. Сисенко. Відповідно до цієї періодизації, концепт «молода сім'я» інтерпретується досить широко, включаючи категорію «зовсім молоді шлюби» з тривалістю від 0 до 4 років, та категорію «молоді шлюби» з тривалістю від 5 до 9 років [30].

Значна кількість дослідників ідентифікує перші роки спільного проживання як початковий етап сімейного розвитку. Н. Картер і М. Голдрінґ визначають цей етап як «сім'я молодят», тоді як Г. Навайтис диференціює цей період на два етапи: «шлюб»—як процес засвоєння подружніх соціальних ролей та «етап медового місяця», що полягає в адаптації до змін в інтенсивності емоційних зв'язків, роботи над дистанцією з батьківськими сім'ями та узгодження сімейних ролей [18].

Саме перші роки спільного життя є початковою фазою життєвого циклу сім'ї, в результаті чого формується нова модель комунікації та узгоджуються системи цінностей подружжя для вироблення єдиної світоглядної позиції. На цьому етапі відбувається адаптація партнерів, пошук оптимального типу взаємодії, що задовольняє потреби обох.

На основі синтезу теоретичних положень, можна констатувати значний внесок вітчизняних фахівців у сфері психології сім'ї в дослідження специфіки подружніх взаємин, що стосуються саме початкового етапу формування сім'ї. О. Бондарчук наголошує, що перед подружньою парою постає завдання формування сімейної структури, розподілу функціональних обов'язків між чоловіком та дружиною і формування спільної системи цінностей. Сімейна структура забезпечує інтеграцію членів сім'ї; розподіл їхніх ролей та установки установки подружніх партнерів щодо призначення сім'ї та потенційних досягнень завдяки сімейним відносинам [22].

Перша фаза формування сімейної системи пов'язана і з виробленням спільних правил у подружній парі. Цей етап може відбуватися, як в умовах проживання окремо від батьків, так і разом з ними [6].

На думку Т. Гурко перші роки шлюбу пов'язані становлення моделі майбутніх сімейних взаємовідносин, включаючи розподіл владних повноважень та обов'язків, формування духовних зв'язків між подружжям, а також між батьками та дітьми. У цей період відбувається адаптація, усвідомлення типових конфліктних ситуацій та стратегій їх розв'язання. Автор також акцентує увагу на тому, що сукупність передшлюбних факторів мотивації до укладення шлюбу впливають на успішність адаптації подружжя в початковий період спільного життя, на стабільність шлюбу або ймовірність його розірвання.

До таких перешлюбних факторів належать контекст першої зустрічі, сприймання партнерів на першій зустрічі, соціально-демографічні параметри шлюбних партнерів, хронологічна тривалість передшлюбного періоду залицяння; суб'єкт ініціювання шлюбної пропозиції (чоловік, жінка, батьки, інші особи), темпоральний інтервал обмірковування шлюбної пропозиції, обставини формалізації шлюбного союзу, хронологічний вік майбутнього подружжя, ставлення батьків до шлюбного вибору їхніх дітей, динамічні та характерологічні особливості подружжя; характер взаємовідносин у батьківській сім'ї з братами і сестрами [11].

З'ясовано, що позитивний вплив на формування подружніх відносин має знайомство на роботі чи в навчальному, позитивне перше враження, тривалість періоду залицяння, ініціатива одруження зі сторони чоловіка та швидке прийняття пропозиції (до 2 тижнів) і оформлення шлюбу із весільною церемонією [10].

Науковці вважають, що подружня сумісність є значущим фактором стабільності шлюбу. Він виокремлює наступні рівні сумісності подружжя: психофізіологічний, психологічний, соціально-психологічний та соціокультурний. Виділяють три основні підходи до концептуалізації сумісності: структурний (що передбачає гармонію та відповідність характеристик партнерів), функціональний (який фокусується на узгодженні рольових функцій) та адаптивний (що розглядає сумісність через її наслідки, такі як позитивні міжособистісні відносини та ефективна комунікація).

Дослідники наголошують, що стабільність шлюбу зумовлюється збігом інтересів та духовних цінностей партнерів, а також контрастністю їх особистісних характеристик. Зміцненню сімейних відносин сприяє також здатність подружжя ефективно вести переговори, а повнота і благополуччя сімейного життя залежать ступеня забезпечення та реалізації всіх сімейних функцій [31; 32].

М. Мушкевич зазначає, що основними факторами молодого шлюбу є батьківська сім'я. Феномен "батьківського програмування" впливає на підсвідоме відтворення особистістю установок, цінностей, поглядів та моделей поведінки, засвоєних у батьківській сім'ї. Форми взаємовідносин між батьками для членів подружжя є взірцем для наслідування на основі ідентифікації себе з батьками цієї ж статі [29].

Тому початковий етап є вирішальним та важливим для молодої сім'ї, оскільки пов'язаний із інтенсивними пристовуванням партнерів один до одного та формування єдиної функціональної системи сім'ї для задоволення потреб обох членів подружжя.

Науковці звертають увагу на те, що етап після семи років подружнього життя пов'язаний із активною реалізацією виховної функції.

Наявність маленьких дітей у цей період призводить до збільшення навантажень домашньою рутинною роботою, труднощів поєднання домашньої роботи і професійної діяльності. У цей період зменшується можливість відпочинку і відповідно зростає втома. Як правило, на цьому етапі трансформується емоційна функція сім'ї, оскільки подружжя повинні зберігати взаєморозуміння та близькість, які суттєво відрізняються від початкових етапів. тому часто цей етап супроводжується емоційною дистанційованістю, що може ставати причиною подружніх зрад, розлучень та сексуальних дисфункцій [33].

На цьому етапі сім'я є велика ймовірність переживати кризу, яка пов'язана із інтеграцією дітей у дошкільні навчальні заклади або школу.

переживає кризу, пов'язану з інтеграцією дітей у зовнішні соціальні структури, такі як дошкільні та шкільні навчальні заклади. У цей період батьки усвідомлюють, що дитина стає частиною не тільки сім'ї, а й ширшої соціальної системи. У випадку професійної зайнятості обох партнерів, їм необхідно досягти нових домовленостей у наступних аспектах сімейного життя:

- організація відвідування дитиною навчального закладу (визначення відповідальних за супровід дитини, допомогу з навчанням тощо);
- розподіл побутових обов'язків (внесення змін до існуючих домовленостей);
- організація дозвілля (визначення оптимальних форм та способів проведення вільного часу);
- визначення вимог до дитини як учня;
- визначення відповідальних за участь у шкільному житті дитини (відвідування батьківських зборів тощо) [21].

На цьому етапі сім'я має потенціал для реалізації всіх своїх функцій. При цьому відбувається трансформація батьківських ролей, оскільки їхні можливості щодо забезпечення потреб дитини в опіці та безпеці мають бути доповнені функціями виховання та організації соціальних зв'язків дитини.

.....1.2.Особливості психологічної сумісності та задоволеності шлюбом у молодих сім'ях

Більшість психологів, що спеціалізуються на вивченні сім'ї (Є. Потапчук, Р. Федоренко, В. Поліщук, В. Сисенко), поділяють думку про те, що взаємна адаптація між подружжям є процесом, що розгортається поступово. Будь-які, навіть незначні, прояви несумісності можуть бути джерелом сімейних конфліктів. Труднощі, з якими стикається молода сім'я, та фактори, що ускладнюють її функціонування, диференціюються за інтенсивністю та тривалістю впливу на гострі та хронічні (наприклад, смерть члена сім'ї, виявлення подружньої зради, раптові зміни життєвих обставин, матеріального або соціального статусу, такі як арешт члена сім'ї, значні фінансові втрати, втрата роботи, серйозне захворювання).

Психологічний аналіз сім'ї як малої соціальної групи, умов та механізмів її функціонування також передбачає вивчення ціннісних орієнтацій подружжя (сімейних цінностей), які є одним із регуляторів взаємовідносин між подружжям, визначаючи їхнє ставлення одне до одного, до дітей, інших людей та навколишнього світу [17].

Сімейні цінності являють собою явну (відкрито підтримувану та культивовану в межах сім'ї) або неявну систему уявлень, характерну для конкретної сім'ї, що впливає на вибір сімейних цілей, способи організації життєдіяльності та взаємодії [23].

Система цінностей особистості визначає спрямованість її поведінки та діяльності. Розуміння системи цінностей особистості, тобто того, що є для неї важливим, значущим та необхідним у житті, дозволяє прогнозувати її реакцію у міжособистісних відносинах у сімейному житті.

На початковому етапі шлюбу молоді люди мають спільні загальнолюдські цінності. Однак це не означає автоматичної ідентичності їхніх уявлень та поглядів, оскільки індивідуальні особливості та життєвий досвід кожної людини неминуче призводять до варіацій, які можуть бути досить значними.

Тому розбіжності та суперечки між молодим подружжям є природним та закономірним явищем.

Система цінностей дозволяє індивіду визначити пріоритети та ідентифікувати значущі аспекти сімейного життя. До таких цінностей можуть належати:

- Діти, їхнє здоров'я та благополуччя.
- Любов, турбота, ніжність та підтримка з боку партнера.
- Матеріальний добробут та комфортні умови проживання.
- Задоволеність сексуальною сферою шлюбу.
- Позитивні взаємини з батьками та родичами.
- Можливості для самореалізації, творчості, професійного розвитку та кар'єрного зростання.

Індивідуальні цінності організовані в ієрархічну структуру, що відображає їхню відносну важливість, актуальність та необхідність на конкретному етапі життєвого циклу індивіда [26].

Для психологічної сумісності подружжя важливе значення має взаємне пізнання та узгодження індивідуальних ціннісних орієнтацій кожного з партнерів, а також формування на їхній основі спільної системи сімейних цінностей. При цьому, важливим є не лише прийняття та схвалення спільних сімейних цінностей, але й позитивне ставлення кожного з подружжя до ціннісних орієнтацій партнера. Тому необхідно дослідити характер цього ставлення. У практиці психологічного консультування виділяються такі варіанти:

1. Один із подружжя намагається зрозуміти ціннісні орієнтації іншого, а також сім'ї його батьків, але не приймає їх, вважаючи пріоритетними лише власні.
2. Подружжя виявляє взаємну повагу до ціннісних орієнтацій один одного, визнає їхню рівноправність, але не прагне до формування спільної системи цінностей, що призводить до існування "поруч", а не "разом".

3. Подружжя демонструє тенденцію до схвалення та прийняття більшості цінностей одне одного, значною мірою змінюючи при цьому власні системи цінностей. Такий сценарій може становити загрозу для самореалізації та самоствердження одного з партнерів і призвести до надмірної залежності від іншого.
4. Подружжя формує спільну систему цінностей, визнаючи при цьому право кожного на індивідуальні ціннісні орієнтації, але зберігаючи пріоритет загальносімейних орієнтацій [12].

Психологічний клімат сім'ї тісно пов'язаний з ідейно-моральними цінностями та є показником якості міжособистісних відносин між членами сім'ї, як зазначає А. Галичанська. Однак, важливо враховувати, що повна невідповідність основних цінностей у сім'ях зустрічається відносно рідко. Частіше сумісність (або несумісність) виявляється в оцінці цінностей та їхній ієрархії: визначенні пріоритетності тих чи інших цінностей у сімейному житті. Іншим аспектом прояву соціальної сумісності (несумісності) є різний ступінь узгодженості поглядів на способи досягнення певних цілей, тобто визначення прийнятних та неприйнятних методів. Причинами виникнення соціальної несумісності часто є відмінності в рівні освіти, віці та загальному культурному рівні подружжя [8].

Розбіжності в системах ціннісних орієнтацій молодого подружжя можуть бути основою для численних сімейних конфліктів, зокрема таких, як конфлікт сімейних ролей, боротьба за лідерство в сім'ї, конфлікт як спосіб зняття напруги, конфлікт як захист власного "Я". В основі кожного з них лежить суперечність між сформованими до шлюбу ціннісними уявленнями кожного з партнерів про рольові функції чоловіка та дружини в сім'ї та способи їхньої реалізації, і реальною поведінкою подружжя в сімейному житті [16].

Сучасні дослідження підкреслюють інтенсивний зв'язок між якістю інтимних відносин, соціальною підтримкою та індивідуальним фізичним і психологічним благополуччям, що опосередковується більш ефективним

функціонуванням імунної системи та зменшенням негативного впливу стресових факторів і травматичних переживань [15].

Стійкі любовні відносини корелюють з конгруентним позитивним самосприйняттям та сприяють особистісному розвитку й самоактуалізації [21]. Накопичується значний обсяг доказів того, що "емпатійна підтримка", забезпечувана близькими відносинами, виступає протектором від фізичних та емоційних розладів і підвищує резильєнтність до стресу [7].

На основі цих досліджень можна зробити як загальні висновки, наприклад, про те, що емоційна ізоляція виявляється більш деструктивною для індивіда, ніж тютюнопаління [56], так і більш специфічні, наприклад, про те, що здатність покладатися на інших позитивно впливає на стан серцево-судинної системи, запобігаючи віковим дегенеративним змінам [49].

Підвищення превалентності депресивних і тривожних розладів у різних культурах інтерпретується як наслідок редукції "соціального капіталу" [54]. Залежність від партнерів у контексті афіліативних зв'язків як джерела підтримки та відчуття єдності є вагомим фактором, що сприяє адаптації в складних і стресогенних умовах сучасності.

З огляду на це, можна висунути припущення, що якість інтимних відносин набуває зростаючої значущості в життєдіяльності індивідів. У спробах відновити подружні та сімейні відносини, у суспільстві зростає усвідомлення цінності консультативних послуг і професійної допомоги. Дорослі любовні відносини починають розглядатись як процес, що піддається розумінню, впливу та оптимізації.

Дослідники схиляються до консенсусу, що проблеми в подружніх відносинах слід розглядати виключно як відображення впливу зовнішніх обставин і недостатньої кількості внутрішніх ресурсів для протидії стресу. Потреби партнерів, їхні бажання та початкові емоційні реакції вважаються загалом функціональними та адаптивними. Проблеми виникають, коли базові потреби залишаються незадоволеними, а бажання експлікуються з урахуванням відчуття вразливості та загрози у відносинах.

Як зауважив З. Фройд, «ми ніколи не буваємо настільки беззахисними, як тоді, коли відчуваємо любов» [28]. Блокування, заперечення або викривлення емоційних реакцій призводить до дисфункції. Подружжя фіксується на певних способах обробки, організації та регулювання своїх емоційних переживань, а також на конкретних моделях міжособистісної взаємодії.

Передбачається, що, з огляду на їхній попередній досвід, подружжя демонструватиме послідовну поведінку; існують вагомі причини для обмеження їхніх переживань та їхнього вираження у контакті з партнером. Завданням спеціаліста є ідентифікація «прихованої раціональності» за реакціями подружжя, які можуть здаватися деструктивними та ірраціональними [28; 29].

Протягом життєвого шляху кожна людина стикається з різноманітними кризовими ситуаціями, що виникають як в особистій, так і в подружній сфері. Реакція кожної сімейної системи на кризові стани та життєві виклики є індивідуальною. У деяких сім'ях негативний вплив кризових ситуацій призводить до загострення сімейних дисфункцій: часткова або повна відсутність задоволеності шлюбними відносинами, ескалація конфліктних взаємодій, різноманітні форми насильства, аб'юзивна поведінка, захворювання, розірвання шлюбу тощо.

Варіативність реакцій сімейних систем на труднощі та відмінності в їхній резильєнтності детерміновані наявністю специфічних внутрішньосімейних копінг-стратегій подолання криз, які забезпечують ефективне розв'язання проблем та досягнення адаптації. Однією з піонерських робіт у цій галузі психології є монографія Р. Хіла, в якій автор запропонував модель сімейної кризи в контексті тривалої відсутності батька та концепцію сімейного копіngu як механізму управління сімейними стресорами [5].

Згідно з ABCX моделлю Хіла, сімейні кризи (X) є функцією таких факторів: стресору (A), сімейних ресурсів (B) та суб'єктивної інтерпретації стресору в межах сімейної системи (C).

До специфічних сімейних ресурсів, що полегшують процес адаптації до несприятливих умов, належать: гнучкість взаємовідносин між членами сім'ї, помірний рівень рольових очікувань, згуртованість сімейної системи та відкритість у сприйнятті зовнішнього середовища [26]. Емпіричні дослідження та психотерапевтичний досвід підтверджують, що здатність сімейної системи ефективно управляти труднощами та її підготовленість до них підвищують резильєнтність сім'ї до стресу.

Водночас, конструктивне розв'язання проблем залежить не лише від когнітивних можливостей членів сім'ї, але й від їхніх особистісних характеристик: здатності до самообмеження, редукції рівня споживання, готовності брати на себе значні навантаження, волевих якостей, прагнення до взаємодії та пошуку компромісних рішень [17].

У подальшому послідовники теорії Р. Хіла розвинули та модифікували її. Зокрема, нездатність подолати первинний стресор внаслідок дисфункціонального копіngu (наприклад, у випадку розірвання шлюбу) може провокувати вторинні ускладнення (інсомнія, відчуття самотності, тривожність щодо майбутнього дітей, позбавлених одного з батьків), що викликають нові процеси когнітивної оцінки ситуації, нові емоційні реакції та подальші копінг-реакції [12;17].

Більшість дослідників розглядають сімейний стрес як порушення гомеостазу сімейної системи, спричинене критичною життєвою подією. Така подія потребує модифікацій у сімейній системі та значних адаптивних зусиль протягом тривалого періоду.

Проте, для збереження функціональної цілісності сім'ї, сімейний стрес також може розглядатися як послідовність щоденних фруструючих подій, з якими індивід має справлятися у повсякденній життєдіяльності.

1.3. Психологічна характеристика сімейного спілкування

Спілкування в сім'ї це явище, яке пов'язане із ставленням членів один до одного, їхньою є, обміном інформацією, безпосереднім емоційним контактом та духовним взаємопроникненням. Ключовим аспектом спілкування є відчуття прийняття таким, яким ти є насправді, що передбачає наявність психологічного резонансу між внутрішнім світом партнерів та прояв щирого інтересу один до одного. У сімейному спілкуванні людина ніби звільняється від соціальних масок, відмежовуючись від соціальних ролей, які вона виконує в суспільній, політичній або професійній сферах.

Сім'я як замкнута соціальна мала група має свою структуру та специфіку міжособистісних стосунків. Першочергово до уваги беруть функціонально-рольові зв'язки, які впливають на дотримання норм поведінки та ролей, притаманних конкретній культурі.

Іншим значущим аспектом міжособистісних взаємовідносин у сімейному контексті є емоційно-оцінні зв'язки, що включають когнітивні репрезентації та перцепції подружжя щодо властивостей, рис характеру та поведінкових проявів одне одного. Ці оцінки переважно локалізуються на континуумі "позитивне сприйняття – негативне сприйняття". Почуття романтичної любові, яке часто виступає домінуючим мотивом для укладання шлюбу, значною мірою корелює з позитивним полюсом зазначеного континууму.

Важливим компонентом сімейних зв'язків є особистісно-сміслові відносини, які передбачають розуміння мотиваційної сфери та особистісних значень іншої людини. Цей рівень взаємодії проявляється у готовності до колаборативної діяльності на користь іншої людини, з метою досягнення спільного сімейного добробуту.

Індикатором сприятливих особистісно-сміслових відносин є глибоке взаєморозуміння між подружжям, що артикулюється у взаємній готовності та здатності до емпатії та співчуття, вмінні ідентифікувати емоційний стан одне одного, розуміти преференції та антипатії, бажання та небажання партнера [11].

Одним із ключових психологічних механізмів формування особистісно-смыслових відносин є механізм ідентифікації – здатність до прийняття перспективи іншої людини, що сприяє взаємній узгодженості оцінок та світоглядних позицій, яка, своєю чергою, закладає фундамент для взаєморозуміння.

Аналіз динаміки сімейного спілкування є невід'ємною частиною дослідження психологічного клімату сім'ї. Психологічний клімат визначається як сукупність психологічних станів, настроїв та ставлень індивідів у межах групи чи колективу. Усі психологічні клімати можуть бути дихотомічно класифіковані на сприятливі та несприятливі. Клімат групи детермінується такими характеристиками: рівень задоволеності спільною діяльністю; якість взаємовідносин з керівництвом та колегами; ступінь взаєморозуміння; стабільність емоційного фону; загальний емоційний стан; рівень емоційного благополуччя кожного члена; міра згуртованості; ступінь залученості кожного члена колективу до процесів управління та самоврядування; результативність діяльності [27].

Психологічний клімат у сімейній системі формується на тих самих принципах, що й у будь-якій іншій соціальній групі. Основними детермінантами благополуччя є такі якості членів сім'ї, як доброзичливість у взаємовідносинах, готовність брати на себе відповідальність при розв'язанні складних питань, а також здатність до самокритики, що перевищує критичне ставлення до партнера.

Дослідження в галузі соціальної психології виявили цікаву закономірність: у подружніх парах, які демонструють високий рівень задоволеності шлюбом, спостерігається вища міра самокритичності порівняно з критичністю щодо партнера. Натомість, у парах з низьким рівнем шлюбної задоволеності, критичне ставлення до чоловіка (або дружини) переважає над самокритичністю.

Психологічний клімат благополучної сім'ї характеризується наявністю спільних інтересів. При цьому, ідентичність захоплень та інтересів між

чоловіком та жінкою не є обов'язковою умовою, проте важливим є взаємне врахування та виявлення уваги до індивідуальних інтересів кожного з партнерів.

Найбільш наочно психологічний клімат проявляється у феномені сумісності між індивідами. Під сумісністю розуміється певна гармонія у сфері цінностей, інтересів, емоційних установок та загального стилю життя. За наявності такої гармонії у сімейній системі формується взаємодія, що характеризується прийняттям кожного члена сім'ї, включаючи як його переваги, так і недоліки.

Враховуючи, що спілкування зі значущими індивідами є фактором, що формує особистість, у стабільних подружніх парах з часом спостерігається конвергенція таких рис, як вимогливість, скептицизм, довірливість, доброзичливість та чуйність. Водночас, спостерігається диференціація у прояві домінування та поступливості: домінування частіше проявляється у чоловіків, а поступливість – у жінок [13].

Значний вплив на ефективність функціонування сімейної системи чинить стиль комунікації, що склався між подружжям, який є похідним від їхніх індивідуальних характерових рис, темпераменту, культурного рівня, звичок, інтересів та, що є особливо важливим, від моделі взаємовідносин, інтерналізованої з батьківських сімей.

Очевидно, що рівень задоволеності членів подружжя значною мірою корелює зі ступенем сумісності їхніх ціннісних орієнтацій та норм спілкування. Безсумнівним є твердження, що такі особистісні характеристики, як нервозність, емоційна нестабільність, інтровертованість та негативна афективність, є деструктивними факторами, що перешкоджають повноцінній сімейній комунікації.

Фахівці у галузі психології підкреслюють надзвичайну важливість візуального контакту у процесі комунікації між близькими людьми. Він сприяє концентрації уваги на вербальному змісті повідомлення співрозмовника та сигналізує про зацікавленість у його особі, особливо у контексті діалогу між

дорослим та дитиною. Дослідження показують, що жінки демонструють більшу схильність до підтримання візуального контакту порівняно з чоловіками. Крім того, спостерігається тенденція членів сім'ї частіше та триваліше фіксувати погляд на тих, хто викликає у них захоплення або з ким вони мають близькі довірливі стосунки [23].

Суттєву роль у динаміці комунікації між подружжям відіграє інтимне спілкування, яке розглядається не лише як сексуальні відносини, а й як найбільш відвертий, духовний обмін. У процесі інтимного спілкування індивід постає перед партнером як унікальна, неповторна особистість, максимально відкрито демонструючи свій внутрішній світ та всі свої особливості.

Проте, деякі індивіди прагнуть залишатися на рівні конвенційного, формального спілкування, що може бути зумовлено такими чинниками:

- 1) експозицією, тобто болісним небажанням розкриватися перед партнером, виявляти аспекти власної особистості, які можуть викликати внутрішній дискомфорт;
- 2) страхом втрати стосунків (внаслідок повного розкриття своїх особливостей);
- 3) боязню власних деструктивних імпульсів (враховуючи меншу соціальну регуляцію поведінки у сімейному контексті);
- 4) побоюванням втрати індивідуальної автономності (через надмірне злиття з особистістю партнера) [15].

Значною перешкодою на шляху до взаєморозуміння між подружжям є егоцентричне мислення та нездатність до всебічного й об'єктивного аналізу власної особистості. Зокрема, емпіричні дані свідчать про те, що жінки демонструють тенденцію до більш скромної та реалістичної самооцінки, тоді як чоловіки частіше схильні до завищеної оцінки власних досягнень.

Основним індикаторами індикаторів, що сигналізують про дисфункції у сімейній комунікації є редукція частоти взаємних звернень; трансформування комунікації в лаконічну, моноскладну, нерозгорнуту форму; домінування у мовленні безапеляційних категоричних суджень та відповідних інтонаційних

коннотацій; зниження мотивації та здатності до активного слухання партнера; зменшення або повна відсутність зорового контакту; втрата інтересу до продовження комунікативної взаємодії; ескалація негативного ставлення до партнера; прояви невічливості та грубості; прагнення до приниження іншого, а також агресивні тенденції.

Крім того, у деяких індивідів спостерігається гіпертрофована схильність до реорганізації навколишнього мікросоціального середовища, особливо стосовно близьких людей. У контексті сімейного спілкування, ця тенденція до нав'язування змін іншим, що ґрунтується на суб'єктивному ідеалі ("якщо я тебе уявила, то ти повинен стати таким, як я хочу"), часто виступає каталізатором глибоких конфліктних ситуацій.

Іншою важливою обставиною, що суттєво впливає на взаємовідносини між подружжям, є феномен ревнощів. Практично неможливо знайти людину, яка б не відчувала ревнощів або виявляла байдужість до поведінки коханої людини. Ревнощі, ймовірно, еволюціонували як механізм самозахисту кохання, і, отже, їхнє повне усунення може бути нерозривно пов'язане з усуненням самого кохання. Психологи диференціюють різні форми ревнощів, зокрема:

- Тиранічні ревнощі: характеризуються сприйняттям партнера як об'єкта власності, засобу для задоволення власних потреб, при цьому відсутня здатність поважати індивідуальність іншої людини.
- Ревнощі, що виникають з почуття ущемленості: властиві особам з тривожним типом особистості, низькою самооцінкою, схильністю до перебільшення потенційних загроз та наявністю комплексу неповноцінності.
- «Обернені» ревнощі: джерелом ревнощів є проекція, тобто перенесення власної невірності або, принаймні, ненадійності та постійної готовності до невірності, на партнера [5].

Соціальні психологи ідентифікують три основні комунікативні позиції: «батько», «дорослий» та «дитина», які можуть бути присутніми в одній і тій самій особі.

- Перебування в позиції «батько» характеризується усвідомленням власної переваги над іншими, наявністю права заохочувати та карати, а також очікуванням поваги, не завжди виявляючи її у відповідь.
- Позиція «дорослий» передбачає спілкування на рівних, без демонстрації влади та очікування особливого ставлення з боку інших.
- Позиція «дитина» проявляється у високій чутливості до образ, вразливості, навіюваності, потребі в турботі та піклуванні.

Успішна динаміка взаємодії спостерігається, коли позиції у сім'ї узгоджуються, наприклад, один партнер проявляє «батьківський» стиль спілкування по відношенню до іншого, який при цьому демонструє позицію «дитини». Також позитивною є взаємодія двох "дорослих" позицій. Однак, зіткнення двох "батьківських" позицій неминуче призводить до конфліктних ситуацій та напруженості у спілкуванні.

Соціологи у своїх дослідження наголошують, що у сім'ях з гармонійними взаємовідносинами жінка, як правило, ділиться з чоловіком своїми переживаннями та отримує психологічну підтримку, тоді як у дисфункційних сім'ях лише незначний відсоток жінок (16,7%) розповідають чоловікам про свої проблеми та труднощі [12].

Подружні стосунки супроводжуються протиріччями, зокрема сварками, конфліктами та суперечками. У процесі розв'язання цих розбіжностей надзвичайно важливою є здатність до емпатії, тобто вміння стати на позицію іншого, подивитися на ситуацію з його точки зору. Фундаментальною нормою сімейного спілкування має бути усвідомлення того, що діалог передбачає зіткнення двох розумінь, двох точок зору, двох рівноцінних голосів.

При виникненні розбіжностей у сімейній комунікації, акцент має бути зосереджений виключно на предметі спору, без згадування минулих помилок або проступків партнера. Моральні принципи відіграють ключову роль у сімейному спілкуванні, причому центральним з них є повага до іншої людини, її індивідуальності. На жаль, багато хто нехтує тим фактом, що ніхто не сприймає позитивно наказовий тон або звинувачення. У подружньому житті

надзвичайно важливою є здатність визнавати як власні помилки, так і право іншого на помилку, що, безумовно, вимагає певної благородності.

Якість сімейних взаємин значною мірою залежить від форми висловлювань, що використовуються у спілкуванні. Серед них виділяють «заборонені» (наприклад, «Я тобі сто разів казав...», «Скільки можна повторювати...», «Про що ти взагалі думаєш...», «Невже так важко запам'ятати...», «Всі люди..., а ти...», «Чого ти до мене причепився...», «Ти такий (така) ж, як твої батьки...») та «бажані» (наприклад, «Ти у мене найрозумніший (а).», «Ти у мене найкрасивіший (а)», "»З тобою мені так легко», «Ти завжди мене розумієш», «Я так тобі вдячний (а)», «Я б ніколи не зміг (змогла) зробити це так, як ти...») [15].

Невміння ефективно спілкуватися може мати руйнівні наслідки для кохання та сім'ї. Культура спілкування є процесом, який формується та вдосконалюється протягом сімейного життя. Її ключовими компонентами є емпатія, толерантність та доброзичливість. Особливо важливою є здатність визнавати цінності іншого, навіть якщо вони не збігаються з власними.

Безумовно, повноцінне спілкування є життєво необхідним для гармонійного розвитку дитини в сім'ї. Багаточисленні дослідження підтверджують, що комунікація є одним з фундаментальних факторів, що визначають формування особистості дитини.

Потреба у спілкуванні проявляється вже у немовлят віком до двох місяців. З віку п'яти місяців спілкування дитини набуває вибіркового характеру, і ця тенденція зберігається протягом усього життя. Емпіричні дані переконливо свідчать про те, що спілкування з дітьми має вирішальне значення для їхнього інтелектуального, емоційного та вольового розвитку. І навпаки, дослідження доводять, що діти, позбавлені можливості повноцінного спілкування з батьками або одним із них, демонструють знижений рівень саморегуляції поведінки, підвищену чутливість до звернень з боку дорослих, а також відчують труднощі у взаємодії з однолітками. У таких дітей ускладнюється процес засвоєння гендерних ролей та формування відповідної статевої ідентичності.

Як слушно зазначає В.А. Сисенко, ключова відмінність між гармонійними та дисфункційними сім'ями полягає у ступені адаптованості подружжя. У гармонійній сім'ї спостерігається поступове зближення потреб, інтересів, схильностей та бажань партнерів, тобто відбувається інтеграція їхніх особистих інтересів. Натомість, у дисфункційному шлюбі зберігається виражена автономність двох "Я", і часто спостерігається протиставлення потреб, бажань та намірів обох членів подружжя, що значно уповільнює процес об'єднання двох "Я". Інтимно-особистісна адаптація передбачає досягнення подружжям сексуальної сумісності, що включає не лише фізіологічне, але й морально-психологічне задоволення від інтимних відносин [8].

З психологічної точки зору, первинна адаптація відбувається у двох основних типах відносин: рольових та міжособистісних. Міжособистісна адаптація включає три аспекти: афективний (емоційний компонент відносин), когнітивний (рівень розуміння) та поведінковий (безпосередня реалізація поведінки у відносинах). Успішна міжособистісна адаптація характеризується емоційною близькістю, високим рівнем взаєморозуміння та розвиненими навичками ефективної поведінкової взаємодії (наприклад, активне слухання). Міжособистісна адаптація передбачає взаємне пристосування подружжя до індивідуальних особливостей особистостей одне одного, а також процес інтеграції їхніх «Я» в єдине «Ми».

Вторинна адаптація проявляється у зниженні інтенсивності почуттів, їхній рутинізації та виникненні певної емоційної відстороненості. Вона реалізується у трьох основних сферах:

1) інтелектуальній (зменшення інтересу до іншого члена подружжя як до особистості внаслідок повторюваності у спілкуванні одних і тих самих думок, суджень тощо);

2) моральній (подружжя демонструє негативні особистісні якості, використовуючи у процесі спілкування небажані жести та інтонації);

3) сексуальній (зниження взаємної привабливості, зменшення статевого потягу).

Для протидії вторинній адаптації рекомендуються наступні стратегії:

1. Постійна робота над особистісним зростанням та духовним розвитком, а також прагнення підтримувати позитивний імідж та статус в очах партнера.
2. Систематичне підвищення культури взаємовідносин у подружжі, що передбачає розвиток доброзичливості, чуйності, стриманості та тактовності.
3. Заохочення взаємної автономності подружжя, що передбачає наявність певного рівня свободи у кожного з партнерів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Молода сім'я є складною соціальною системою, що характеризується процесами адаптації, формування структури, розподілу ролей та вироблення спільної системи цінностей. Початковий етап сімейного життя є критично важливим для подальшої динаміки та стабільності подружніх відносин.

Психологічні особливості молодого сім'ї включають взаємодію між подружжям, їхні взаємини з батьківськими сім'ями, процеси прийняття подружніх ролей, адаптацію до змін в інтенсивності емоційних зв'язків та формування спільної світоглядної позиції.

Фактори, що впливають на успішність адаптації молодого сім'ї, включають контекст першої зустрічі, перше враження партнерів, соціально-демографічні характеристики, тривалість періоду залицяння, ініціативу шлюбної пропозиції, обставини укладання шлюбу, вік подружжя, ставлення батьків, динамічні та характерологічні особливості партнерів, а також характер взаємовідносин у батьківських сім'ях.

Взаємна адаптація подружжя є поступовим процесом, а несумісність у різних аспектах може призводити до сімейних конфліктів. Важливими факторами стабільності шлюбу є подружня сумісність на психофізіологічному, психологічному, соціально-психологічному та соціокультурному рівнях, а також збіг інтересів, духовних цінностей та ефективні навички комунікації.

Сімейні цінності відіграють регулюючу роль у подружніх відносинах, визначаючи ставлення подружжя одне до одного, до дітей та до навколишнього світу. Важливим є не лише схвалення спільних сімейних цінностей, але й позитивне ставлення кожного з партнерів до ціннісних орієнтацій іншого.

Психологічний клімат сім'ї, що характеризується сукупністю психологічних станів, настроїв та ставлень членів сім'ї, є важливим показником якості міжособистісних відносин. Сприятливий психологічний клімат сприяє задоволеності шлюбом та адаптації подружжя.

Сімейне спілкування є складним та багатогранним процесом, що включає ставлення членів сім'ї один до одного, їхню взаємодію, обмін інформацією,

емоційний контакт та духовне взаємопроникнення. Важливими аспектами спілкування є прийняття, емпатія, взаєморозуміння та ефективні комунікативні навички. На ефективність сімейного спілкування впливають стиль спілкування, що сформувався між подружжям, сумісність цінностей та норм спілкування, наявність або відсутність деструктивних особистісних характеристик, а також здатність до інтимного та відкритого спілкування. Сімейне спілкування є важливим фактором формування особистості дитини, впливаючи на її інтелектуальний, емоційний та вольовий розвиток. Повноцінне спілкування з батьками є необхідною умовою для гармонійного розвитку дитини та її соціальної адаптації.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПІЛКУВАННЯ У МОЛОДИХ ПОДРУЖЖЯХ

2.1. Характеристика процедури та вибірки емпіричного дослідження

У емпіричного дослідженні взяли участь студенти 60 молодих пар, стаж подружнього життя у яких від 1 до 5 років, з них 10 пар – 1 рік, 12 пар – 2 роки, 15 пар – 3 роки, 13 пар – 4 роки.

Середній вік у досліджуваних парах від 25 до 35 років. Серед пар є 5, які одружені вдруге. У молодих парах 32 пари виховують одну або дві дитини, а 28 пар – без дітей.

Більшість пар проживає окремо від батьків (45 пар), а лише 15 – з батьками. Також серед досліджуваних були пари, жінки в яких знаходяться за межами країни більше року (12 жінок.)

Для проведення емпіричного дослідження використано наступні психодіагностичні методики:

- Методика «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом – експрес-діагностика рівня задоволеності-незадоволеності шлюбом, а також ступеня узгодженості-неузгодженості задоволеності шлюбом партнерів.;
- Методика «Вимірювання установок в сімейній парі» спрямована на виявлення установок подружжя за найбільш значущими в сімейній взаємодії сфер людського життя, визначення ступеня соціально - психологічної сумісності партнерів у шлюбі.
- Методика «Особливості спілкування між подружжям» спрямована на виявлення особливостей характеру спілкування та міжособистісних відносин подружжя.
- Методика соціально-комунікативної компетентності базується на визначенні перешкод у спілкуванні, що знижують його ефективність.

Наведемо короткий опис мети кожної з методик та опис діагностичних шкал.

Методика «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом» є інструментом експрес-діагностики рівня задоволеності/незадоволеності шлюбними відносинами, а також ступеня узгодженості/неузгодженості в оцінках задоволеності шлюбом між партнерами.

Опитувальник являє собою одновимірну шкалу, що складається з 24 тверджень, на які респондентам пропонується вибрати один із запропонованих варіантів відповіді. Кожному варіанту відповіді присвоюється певний бал. Загальна сума балів інтерпретується як індикатор рівня задоволеності шлюбом.

Методика «Вимірювання установок у сімейній парі» призначена для дослідження установок подружжя у сферах людського життя, що є найбільш значущими для сімейної взаємодії, а також для оцінки ступеня соціально-психологічної сумісності партнерів у шлюбі.

Діагностичний інструмент включає наступні шкали:

- Ставлення до міжособистісних відносин.
- Дихотомія між почуттям обов'язку та гедоністичною орієнтацією.
- Ставлення до дітей.
- Перцепція значущості дітей у життєдіяльності індивіда.
- Орієнтація на спільність або автономність у діяльності подружжя.
- Ставлення до розірвання шлюбу.
- Ставлення до романтичної любові.
- Оцінка значущості сексуальності в сімейному житті.
- Уявлення про табуйовані теми сексуального характеру.
- Орієнтація на патріархальний або егалітарний тип сімейної структури.
- Ставлення до фінансових ресурсів (континуум "легкість витрат - ощадливість").

Подружжю пропонується оцінити ступінь згоди з 40 твердженнями, що належать до відповідних сфер сімейного життя. Обробка та інтерпретація отриманих даних здійснюється згідно з ключем.

Методика «Особливості спілкування між подружжям» призначена для дослідження особливостей комунікативної взаємодії та міжособистісних відносин у подружжі.

Опитувальник включає наступні шкали:

- Довірливість комунікації.
- Взаєморозуміння.
- Збіг поглядів.
- Наявність загальних сімейних символів.
- Легкість комунікації.
- «Психотерапевтична» комунікація.

Респондентам пропонується 48 пунктів та варіанти відповідей, з яких необхідно обрати один. Обробка та інтерпретація отриманих даних здійснюється згідно з ключем.

Для оцінки розвитку соціально-комунікативної компетентності широко застосовується тест-опитувальник, що складається з 133 пунктів. Концептуалізація досліджуваного феномену ґрунтується на ідентифікації бар'єрів комунікації, що призводять до зниження її ефективності. За результатами даної методики визначають наступні показники:

- Соціально-комунікативна незграбність (СКН): характеризується труднощами в процесі міжособистісної взаємодії.
- Нетерпимість до невизначеності (НН): відображає низьку толерантність до амбівалентності та непередбачуваності ситуацій.
- Надмірний конформізм (К): проявляється у схильності до адаптації своєї поведінки до соціальних норм та очікувань, часто на шкоду власним переконанням.
- Підвищене прагнення до статусного зростання (ПСЗ): відображає мотивацію до досягнення високого соціального статусу та влади.
- Орієнтація до уникнення невдач (УН): характеризується мотивацією, спрямованою на запобігання можливим невдачам, а не на досягнення успіху.

- Фрустраційна нетолерантність (ФН): відображає низьку здатність переносити фрустрацію та розчарування

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

2.2.1. Результати методика «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом»

Рис. 2.1. Розподіл показників методикою «Тест-опитувальник задоволеності шлюбом»

Представлені на діаграмі результати дослідження відображають розподіл респондентів за категоріями задоволеності шлюбом, визначеними за допомогою методики "Показники задоволеності шлюбом". Аналіз розподілу дозволяє зробити наступні висновки щодо загальних тенденцій у досліджуваній вибірці:

Категорія «Благополучні» (Лише 3%) респондентів виявили високий рівень задоволеності шлюбом, що свідчить про наявність стабільних та гармонійних подружніх відносин у незначної частини досліджуваної групи. Ця категорія характеризується високим рівнем емоційного комфорту, позитивною взаємодією між партнерами та узгодженістю очікувань від шлюбу.

Категорія «Скоріше благополучні» (10%) респондентів демонструють помірний рівень задоволеності шлюбом. У цій категорії спостерігається

позитивна динаміка подружніх відносин, проте можлива наявність незначних проблем або зон потенційного конфлікту.

Категорія «Перехідні» (Значна частина респондентів (27%)) належить до категорії "перехідні". Це свідчить про нестабільність у подружніх відносинах, наявність як позитивних, так і негативних аспектів взаємодії, а також про можливість змін у рівні задоволеності шлюбом у майбутньому. Ця група потребує подальшого дослідження для виявлення специфічних проблем та потенційних напрямків психологічної підтримки.

Категорія «Скоріше неблагополучні». Найбільша частка респондентів (35%) демонструє низький рівень задоволеності шлюбом. Ця категорія характеризується наявністю значних проблем у подружніх відносинах, можливими конфліктами, негативною взаємодією та низьким рівнем емоційного благополуччя партнерів.

Категорія «Неблагополучні» (значна частина респондентів (25%)) виявляє вкрай низький рівень задоволеності шлюбом. У цій категорії спостерігається серйозна деструктивна динаміка подружніх відносин, висока ймовірність конфліктів, насильства, аб'юзу та інших негативних явищ. Подружжя, що належать до цієї групи, потребують термінової психологічної допомоги.

Результати дослідження вказують на те, що значна частина досліджуваної вибірки (60%) характеризується низьким або помірним рівнем задоволеності шлюбом. Це свідчить про наявність проблем у подружніх відносинах, які можуть негативно впливати на психологічне благополуччя партнерів та стабільність сім'ї.

Велика кількість респондентів, що належать до "перехідних" категорій, вказує на потенційну можливість позитивних змін у подружніх відносинах, але також і на ризик їх погіршення.

Наведемо приклади задоволеності шлюбом у парах з найменшим і найбільшим стажем подружнього життя.

Таблиця 2.1.

Показники задоволеності шлюбом у подружніх пар зі стажем 1 рік

№з/п	Стать	Задоволеність шлюбом				
		Благоп.	Скоріше благоп.	Перехідні	Скоріше неблагоп.	Неблагоп.
1.	Чоловік		+			
	Жінка	+				
2.	Чоловік			+		
	Жінка			+		
3.	Чоловік			+		
	Жінка			+		
4.	Чоловік		+			
	Жінка		+			
5.	Чоловік			+		
	Жінка		+			
6.	Чоловік				+	
	Жінка				+	
7.	Чоловік			+		
	Жінка				+	
8.	Чоловік				+	
	Жінка				+	
9.	Чоловік				+	
	Жінка				+	
10.	Чоловік					+
	Жінка				+	

З Таблиці 2.1. спостерігається загальна тенденція до незадоволеності або проблем, у значної частини пар (7 з 10) спостерігаються неоптимальні оцінки задоволеності шлюбом (перехідні, скоріше неблагополучні). Це може свідчити про те, що початковий етап подружнього життя, всупереч поширеній думці, часто характеризується наявністю проблем та викликів, навіть на ранньому етапі.

Лише незначна частина пар (3 з 10) демонструє високий рівень задоволеності шлюбом, що вказує на те, що гармонійні та стабільні відносини є рідкістю серед досліджуваної вибірки.

Можемо відстежити розбіжності в оцінках між чоловіками та жінками (акцент на негативі):

У чотирьох парах спостерігаються розбіжності в оцінках, і ці розбіжності слід інтерпретувати як тривожний сигнал. У цих випадках один з партнерів (частіше жінка) демонструє нижчий рівень задоволеності, ніж інший, що може вказувати на глибокі розбіжності у потребах та очікуваннях (чоловіки та жінки можуть мати принципово різні потреби та очікування від шлюбу, і незадоволення одного з партнерів може бути пов'язане з ігноруванням його потреб); дисфункційні стилі адаптації (різні стилі адаптації можуть призводити до конфліктів, коли один з партнерів відчуває, що його потреби не враховуються); серйозні комунікативні проблеми (розбіжності в оцінках часто є індикатором проблем у комунікації, коли один з партнерів не висловлює свої потреби або почуття, або його не чують); соціальні та культурні гендерні ролі можуть призводити до нерівності у відносинах, коли один з партнерів відчуває себе обмеженим або пригніченим.

Перший рік шлюбу часто пов'язаний з конфліктами, оскільки партнери пристосовуються до нових ролей, і розбіжності в оцінках можуть відображати дисфункційні стилі адаптації, коли потреби одного з партнерів не враховуються. Розбіжності в оцінках часто є індикатором патологічної комунікації, коли партнери не здатні ефективно виражати свої потреби або почуття, або один з партнерів не чує іншого.

Нездатність розуміти та керувати емоціями, як своїми, так і партнера, є фактором ризику для шлюбу. Розбіжності в оцінках можуть відображати низький емоційний інтелект одного або обох партнерів. Незадоволеність шлюбом часто пов'язана з нереалістичними або дисфункційними очікуваннями від шлюбу. Розбіжності в оцінках можуть відображати нереалістичні очікування, особливо у одного з партнерів.

Соціальні та культурні гендерні ролі часто призводять до нерівності у відносинах, коли один з партнерів відчуває себе обмеженим або пригніченим. Розбіжності в оцінках можуть відображати дисбаланс влади у відносинах.

Таблиця 2.2.

Показники задоволеності шлюбом у подружніх пар зі стажем 4 роки

№з/п	Стать	Задоволеність шлюбом				
		Благоп.	Скоріше благоп.	Перехідні	Скоріше неблагоп.	Неблагоп.
1.	Чоловік		+			
	Жінка		+			
2.	Чоловік			+		
	Жінка			+		
3.	Чоловік			+		
	Жінка			+		
4.	Чоловік			+		
	Жінка			+		
5.	Чоловік		+			
	Жінка		+			
6.	Чоловік			+		
	Жінка				+	
7.	Чоловік				+	
	Жінка				+	
8.	Чоловік				+	
	Жінка				+	
9.	Чоловік			+		
	Жінка			+		
10.	Чоловік					+
	Жінка				+	
11.	Чоловік				+	
	Жінка					+
12.	Чоловік					+
	Жінка					+
13.	Чоловік				+	
	Жінка				+	

Представлена таблиця 2.2. відображає оцінки задоволеності шлюбом у тринадцяти подружніх пар зі стажем спільного життя в чотири роки. Аналіз цих даних дозволяє виявити певні тенденції у задоволеності шлюбом на середньому етапі подружнього життя, а також розбіжності в оцінках між чоловіками та жінками.

Спостерігаємо загальну тенденція до зниження задоволеності порівняно з початковим етапом: порівняно з даними, які часто спостерігаються на початковому етапі шлюбу (1 рік), коли переважає "ефект медового місяця", на етапі 4 років спостерігається тенденція до зниження загальної задоволеності шлюбом. Більшість пар (8 з 13) демонструють перехідний або скоріше неблагополучний рівень задоволеності, що може свідчити про те, що перші роки шлюбу, коли ейфорія спадає, часто супроводжуються викликами та адаптаційними процесами. Лише незначна частина пар (5 з 13) демонструє благополучний рівень задоволеності, що підкреслює важливість підтримки та зусиль для збереження гармонійних відносин на цьому етапі.

Слід відзначити розбіжності в оцінках між чоловіками та жінками (акцент на динаміці відносин):

- У багатьох парах (7 з 13) спостерігаються розбіжності в оцінках задоволеності шлюбом між чоловіком та жінкою. Це може вказувати на:
- Диференціацію потреб: З часом потреби та очікування партнерів можуть диференціюватися, і задоволення одного з них може не відповідати задоволенню іншого. Наприклад, потреби в емоційній близькості, підтримці, автономії можуть відрізнятися.
- Зміну пріоритетів: Сімейні пріоритети можуть змінюватися з часом (наприклад, поява дітей, кар'єрне зростання), і це може впливати на задоволеність шлюбом.
- Проблеми у комунікації, що накопичилися: Невміння ефективно вирішувати конфлікти, проблеми у вираженні емоцій, відсутність відкритого діалогу можуть призводити до розбіжностей у сприйнятті задоволеності шлюбом.
- Зростання відчуження: З часом може зростати емоційна дистанція між партнерами, що призводить до зниження задоволеності.

Такі показники можуть бути зумовлені тим, що 4 роки шлюбу можуть припадати на період, коли минула початкова ейфорія, і починають проявлятися рутинні аспекти сімейного життя. Як наслідок може знижуватися задоволеність, особливо якщо не були сформовані ефективні механізми

адаптації та підтримки. З часом у подружжі формуються стійкі комунікативні патерни, які можуть бути як функціональними, так і дисфункціональними. Якщо дисфункційні патерни не розв'язуються, вони можуть призводити до зростання конфліктів та зниження задоволеності. Здатність ефективно регулювати емоції, як свої, так і партнера, є важливим фактором задоволеності шлюбом. З часом нерозв'язані емоційні проблеми можуть накопичуватися та призводити до зниження задоволеності. З часом партнери продовжують розвиватися як особистості, і якщо їхні траєкторії розвитку розходяться, це може призводити до відчуження та зниження задоволеності.

Зовнішні стресори (наприклад, робота, фінансові проблеми, виховання дітей) можуть впливати на задоволеність шлюбом, і якщо подружжя не здатне ефективно справлятися з ними, це може призводити до напруги у відносинах.

2.2.2. Результати за методикою «Вимірювання установок в сімейній парі»

Для розуміння особливостей прояву установок нами було здійснено порівняння їх прояву у чоловіків та жінок у подружжі. Аналіз цих даних дозволяє виявити гендерні відмінності у сімейних установках, що є важливим аспектом для розуміння динаміки подружніх відносин. Опишемо кожен із показників методики (середні результати)

Таблиця 2.3.

Показники сімейних установок у шлюбі (жінки-чоловіки)

Шкали	Жінки	Чоловіки
Ставлення до міжособистісних відносин	3,6	2,8
Дихотомія між почуттям обов'язку та гедоністичною орієнтацією	2,7	3,7
Ставлення до дітей	3,1	3
Перцепція значущості дітей у життєдіяльності індивіда	4,1	3,2
Орієнтація на спільність або автономність у діяльності подружжя	3,8	3,1
Ставлення до розірвання шлюбу	3,2	3,1
Ставлення до романтичної любові	3,8	2,7
Оцінка значущості сексуальності в сімейному житті	3,9	4,2
Уявлення про табуовані теми сексуального характеру	3,1	3,2
Орієнтація на патріархальний або егалітарний тип сімейної структури	3,7	3,6
Ставлення до фінансових ресурсів (континуум "легкість витрат - ощадливість")	2,8	2,3

Опишемо особливості кожних показників із вищенаведених шкал.

Шкала «Ставлення до міжособистісних відносин». Жінки вибірки виявляють більш позитивне ставлення до міжособистісних відносин ($M=3,6$) порівняно з чоловіками ($M=2,8$). Це може свідчити про більшу орієнтованість жінок на емоційну близькість, підтримку та інтимність у подружніх відносинах. Жінки можуть приділяти більше уваги комунікації, емпатії та побудові емоційного зв'язку.

Чоловіки демонструють менш позитивне ставлення до міжособистісних відносин може вказувати на більшу орієнтованість на інші аспекти шлюбу, такі як практичні питання або досягнення. Чоловіки можуть бути менш схильними до вираження емоцій або вважати емоційну сферу менш важливою.

Гендерні відмінності у ставленні до міжособистісних відносин часто пов'язані з соціалізацією та гендерними ролями. Жінки традиційно заохочуються до вираження емоцій та підтримки відносин, тоді як чоловіки можуть бути соціалізовані до більшої автономії та меншого акценту на емоційній сфері.

Шкала «Дихотомія між почуттям обов'язку та гедоністичною орієнтацією» показує, що у жінок менш виражена гедоністична орієнтація ($M=2,7$) та більша орієнтованість на почуття обов'язку. Це може свідчити про те, що жінки більше схильні розглядати шлюб як відповідальність, дотримуватися сімейних обов'язків та піклуватися про добробут сім'ї. Натомість у чоловіків спостерігається більш виражена гедоністична орієнтація ($M=3,7$) та менша орієнтованість на почуття обов'язку. Це може вказувати на те, що чоловіки більше схильні шукати задоволення та особисту вигоду у шлюбі, ніж зосереджуватися на обов'язках.

Ці відмінності можуть бути пов'язані з гендерними ролями, де жінки часто беруть на себе більше відповідальності за ведення домашнього господарства та виховання дітей, тоді як чоловіки можуть бути більш орієнтовані на кар'єру та особисті інтереси.

Шкала «Ставлення до дітей». Обидві групи виявляють позитивне ставлення до дітей ($M=3,1$ у жінок, $M=3$ у чоловіків). Це свідчить про те, що діти є важливою цінністю для обох статей у шлюбі. Незначна різниця в балах може вказувати на дещо більшу емоційну залученість жінок у питання, пов'язані з дітьми.

Діти часто розглядаються як важливий елемент сімейної ідентичності та спадкоємності. Проте, жінки можуть бути більш схильні до вираження емоційного зв'язку з дітьми та брати на себе більшу відповідальність за їхнє виховання.

Шкала «Перцепція значущості дітей у життєдіяльності індивіда». Спостерігається висока перцепція значущості дітей ($M=4,1$) у жінок, що підкреслює їх важливу роль дітей у житті жінок, їхній вплив на ідентичність та життєві пріоритети. У чоловік помітна помірна перцепція значущості дітей ($M=3,2$). Хоча діти є важливими для чоловіків, вони можуть бути менш центральними у їхній життєдіяльності порівняно з жінками. Ці відмінності можуть бути пов'язані з біологічними та соціальними факторами, де жінки часто відчують сильніший зв'язок з дітьми, особливо у ранньому віці.

Шкала «Орієнтація на спільність або автономність у діяльності подружжя» показує більшу орієнтацію на спільність ($M=3,8$) у жінок, що може вказувати на те, що жінки більше цінують спільну діяльність, проведення часу разом та підтримку у шлюбі. У чоловіків виражена більша орієнтація на автономність ($M=3,1$), що свідчить про більшу цінність особистісного простору, незалежності та можливості приділяти увагу власним інтересам. Ці відмінності можуть бути пов'язані з гендерними ролями, де жінки часто прагнуть до більшої близькості та спільності у відносинах, тоді як чоловіки можуть цінувати автономію.

Шкала «Ставлення до розірвання шлюбу» у обидвох групах характеризується помірним ставленням до ($M=3,2$ у жінок, $M=3,1$ у чоловіків). Це може свідчити про те, що розлучення не розглядається як бажаний варіант,

але й не виключається як крайній захід. Помірна позиція може відображати реалістичне ставлення до можливостей розірвання шлюбу.

Шкала «Ставлення до романтичної любові». Більш позитивне ставлення до романтичної любові ($M=3,8$) відзначається у жінок, що може вказувати на те, що жінки більше цінують романтику, пристрасть та емоційну близькість у шлюбі. Менш позитивне ставлення до романтичної любові ($M=2,7$) у чоловіків свідчить, що вони менше акцентують увагу на романтичних проявах у шлюбі, вважаючи інші аспекти відносин більш важливими.

Жінки часто демонструють більш романтичне сприйняття відносин, тоді як чоловіки можуть бути менш схильні до вираження романтичних почуттів.

Шкала «Оцінка значущості сексуальності в сімейному житті». Висока оцінка значущості сексуальності ($M=4,2$) вказує на те, що чоловіки розглядають сексуальну сферу як важливий аспект шлюбу.

Жінкам та кож притаманна висока оцінка значущості сексуальності ($M=3,9$). Хоча жінки також вважають сексуальність важливою, вона може бути менш центральною у їхньому сприйнятті шлюбу порівняно з чоловіками.

Шкала «Уявлення про табуйовані теми сексуального характеру». Обидві групи виявляють помірні уявлення про табуйовані теми сексуального характеру ($M=3,1$ у жінок, $M=3,2$ у чоловіків). Це може свідчити про те, що існують певні обмеження у відкритому обговоренні сексуальних питань у подружжі.

Соціальні, культурні та релігійні фактори можуть впливати на уявлення про прийнятність обговорення сексуальних тем у шлюбі.

Шкала «Орієнтація на патріархальний або егалітарний тип сімейної структури». Обидві групи виявляють тенденцію до егалітарної сімейної структури ($M=3,7$ у жінок, $M=3,6$ у чоловіків). Це свідчить про те, що сучасні подружжя схильні до більш рівноправних відносин, ніж до патріархальної моделі. У сучасному суспільстві соціокультурні зміни призводять до трансформації сімейних ролей, і егалітарна модель стає все більш поширеною.

Шкала «Ставлення до фінансових ресурсів (континуум «легкість витрат – ощадливість»)» показує, що у жінок більша схильність до ощадливості ($M=2,8$),

що є вказівкою на їхнє більш відповідальне ставлення до фінансових ресурсів, планування та економії. Більша схильність до легкості витрат ($M=2,3$) у чоловіків вказує, що вони менше схильні до обмежень у витратах, більш імпульсивні у фінансових рішеннях. Ці відмінності можуть бути пов'язані з гендерними ролями, де жінки часто беруть на себе більше відповідальності за управління сімейним бюджетом.

Представлені порівняльні результати середніх показників демонструють наявність значущих гендерних відмінностей у сімейних установах, а саме жінки виявляють більшу орієнтованість на емоційну сферу, міжособистісні відносини, спільність у діяльності та романтичну любов, а чоловіки виявляють більшу орієнтованість на гедоністичні аспекти шлюбу, автономність, сексуальність та легкість у витратах. Водночас обидві групи демонструють позитивне ставлення до дітей та тенденцію до егалітарних сімейних структур.

2.2.3. Результати за методикою «Особливості спілкування в сім'ї»

На рис.2.2. наведено відмінності у сприйнятті та проявах різних аспектів комунікації між чоловіками та жінками у шлюбі.

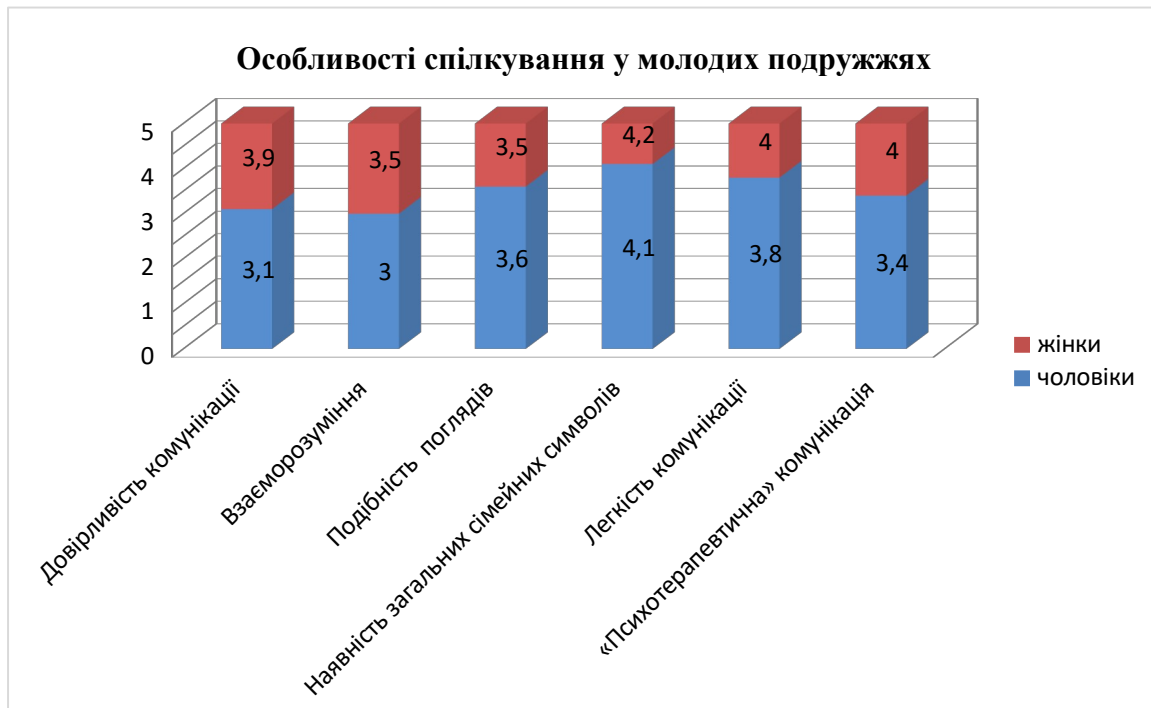

Рис.2.2. Особливості спілкування у подружжях

Щодо шкали «Довірливість комунікації» жінки демонструють вищий рівень довірливості комунікації ($M=3,9$) порівняно з чоловіками ($M=3,1$). Це вказує на те, що жінки схильні сприймати спілкування у шлюбі як більш відкритий, щирий та емоційно насичений процес. Вони можуть бути більш схильні до ділитися особистими переживаннями, емоціями та почуттями з партнером. Чоловіки виявляють нижчий рівень довірливості комунікації, що може свідчити про більшу стриманість у вираженні емоцій, більшу орієнтованість на фактичну інформацію та меншу схильність до емоційного розкриття.

Це може бути зумовленим гендерними відмінностями у довірливості комунікації часто пов'язані з соціалізацією та гендерними ролями. Жінки традиційно заохочуються до емоційного самовираження, тоді як чоловіки можуть бути соціалізовані до стриманості та контролю над емоціями.

За шкалою «Взаєморозуміння» жінки також мають дещо вищий показник ($M=3,5$) порівнянні з чоловіками ($M=3,0$). Це може вказувати на те, що жінки більш чутливі до емоційної складової спілкування, звертають більшу увагу на емпатію, невербальні сигнали та емоційну підтримку, а чоловіки оцінюють взаєморозуміння нижче, що може свідчити про меншу схильність до емоційного залучення у спілкування, більшу орієнтованість на логічні аспекти та меншу потребу в проявах емоційності. Загалом у чоловіків та жінок різні стилі обробки інформації та емоцій. Жінки часто схильні до більш холістичного та емоційного підходу, тоді як чоловіки можуть бути більш орієнтовані на аналітичний та логічний підхід.

Шкала «Подібність поглядів» має незначну різницю у чоловіків ($M=3,6$), а у жінок $M=3,5$, що вказує на спільність цінностей та переконань у парі.

Шкала «Наявність загальних сімейних символів» також має незначні відмінності у жінок ($M=3,5$), а у чоловіків ($M=3,6$). Це може свідчити про те, що чоловіки більше схильні до створення та підтримки ритуалів, традицій та символічних елементів у сім'ї. Роль сімейних символів важлива для молодого подружжя, оскільки забезпечує відчуття спільності, ідентичності та

стабільності у сім'ї. Чоловіки можуть бути більш схильні до їхнього створення та підтримки, розглядаючи їх як важливу частину сімейного життя.

Щодо шкали «Легкість комунікації то жінки оцінюють її вище ($M=4,0$) порівняно з чоловіками ($M=3,8$). Різниця незначна, але може вказувати на те, що жінки традиційно більше акцентують на розвитку навичок міжособистісної взаємодії, емпатії та вербальної експресивності. Жінки можуть бути більш схильними до відкритого обговорення емоцій та почуттів, а також до використання комунікації як інструменту для налагодження та підтримки близькості у відносинах. Це може призводити до суб'єктивного відчуття більшої легкості у спілкуванні.

Також жінки частіше демонструють більш інтегративний та контекстуальний стиль обробки інформації, що може сприяти кращому розумінню нюансів комунікації та здатності до багатоаспектного сприйняття повідомлень. Чоловіки, в свою чергу, можуть проявляти більш інструментальний стиль, орієнтований на конкретне вирішення проблем, що може іноді ускладнювати сприйняття емоційної складової комунікації. Жінки, як правило, проявляють вищу емоційну експресивність та здатність до розпізнавання емоцій, як власних, так і партнера. Це може полегшувати процес обміну емоційно значущою інформацією та сприяти відчуттю легкості комунікації. Жінки часто надають більшого значення емоційній близькості та відвертому спілкуванню у шлюбі як ключовим факторам задоволеності відносинами. Відповідно, вони можуть бути більш чутливими до якості комунікації та оцінювати її легкість вище, навіть при наявності певних труднощів.

За шкалою «Психотерапевтична» комунікація» у жінок знову спостерігається дещо вищий показник ($M=4,0$) порівняно з чоловіками ($M=3,4$). Виявлена різниця в оцінках «Психотерапевтичної комунікації» між чоловіками та жінками вказує на гендерні розбіжності у сприйнятті здатності партнерів до емпатійної, підтримуючої та сприяючої саморозкриттю комунікації в шлюбі. Жінки в середньому оцінюють цю здатність вище, що

може бути обумовлено низкою взаємопов'язаних таких психологічних факторів: емпатія та емоційна чутливість, навички активного слухання, емоційної валідації (підтвердження значущості почуттів іншого) та надання емоційної підтримки. Чоловіки, у свою чергу, можуть бути більш орієнтованими на пошук конкретних рішень, а не на емоційну підтримку, що може впливати на їхню оцінку психотерапевтичного аспекту комунікації. Жінки часто мають вищу потребу в емоційній близькості та відвертому саморозкритті у стосунках. Вони можуть більше цінувати здатність партнера створювати безпечне середовище для обговорення особистих проблем та переживань. Жінки можуть частіше очікувати від свого партнера не лише романтичної близькості, але й психологічної підтримки у складних життєвих ситуаціях. Якщо партнер демонструє вміння слухати, співпереживати та підтримувати, це позитивно впливає на жіноче сприйняття психотерапевтичності комунікації у подружніх стосунках. Жінки частіше використовують стратегії подолання стресу, орієнтовані на емоції та пошук соціальної підтримки, включаючи обговорення проблем з близькими. Якщо чоловік ефективно реагує на ці потреби, це може підвищувати оцінку його здатності до психотерапевтичної комунікації.

Таким чином, вища оцінка «Психотерапевтичної комунікації» жінками відображає їхню більшу схильність до сприйняття партнера як емоційно підтримуючої фігури, здатного до емпатійного слухання та сприяння саморозкриттю. Ця гендерна відмінність може бути зумовлена різними соціалізаційними моделями, емоційними особливостями та очікуваннями від шлюбних відносин.

Загалом, жінки в парі схильні виявляти більшу потребу в емоційній близькості, довірливості та взаєморозумінні у спілкуванні, тоді як чоловіки можуть бути більш орієнтовані на практичні аспекти, автономність та створення сімейного контексту. Розбіжності в оцінках можуть вказувати на потенційні зони конфлікту або нерозуміння між партнерами, особливо у сфері емоційної підтримки та вираження почуттів.

2.2.4. Результати методики «Соціально-комунікативної компетентності»

одо показників соціально-комунікативної компетентності то вони відображені на Рис.2.3.

Рис.2.3. Середні показники соціально-комунікативної компетентності

Показник «Соціально-комунікативна незграбність» (СКН) становить $M=20,2$ і вказує на помірний рівень труднощів у міжособистісній взаємодії у молодих подружжях. Молоді подружжя можуть відчувати деякі складнощі у встановленні та підтримці соціальних контактів, особливо у нових для них ситуаціях. Це може бути пов'язано з процесом адаптації до подружнього життя, формуванням нових соціальних ролей та налагодженням взаємодії з родичами партнера.

Показник «Нетерпимість до невизначеності» (НН) має доволі високий бал ($M=18,2$), що вказує на те, що молоді подружжя можуть відчувати тривогу та напругу в ситуаціях, де відсутні чіткі правила або прогнозованість розвитку подій. Це може бути пов'язано з процесом формування сімейних правил, узгодження очікувань та адаптації до змін у житті.

Показник «Надмірний конформізм» (К) ($M=15,5$) вказує на доволі високу схильність подружжя піддаватися тиску соціальних норм, оскільки Молоді подружжя можуть відчувати тиск соціальних норм та очікувань, пов'язаних з

роллю подружжя, і намагатися відповідати їм. Проте, надмірний конформізм може обмежувати індивідуальність та автентичність у відносинах.

Показник «Підвищене прагнення до статусного зростання» (ПСЗ) ($M=16,4$), який вказує про наявність доволі високої помірну мотивацію до досягнення високого соціального статусу та влади. Молоді подружжя можуть бути мотивовані до досягнення соціального успіху та покращення свого статусу, що може впливати на їхні пріоритети та взаємодію у шлюбі.

Шкала «Орієнтація до уникнення невдач» (УН) ($M=22,7$) вказує високу мотивацію, спрямовану на запобігання можливим невдачам. Молоді подружжя можуть відчувати страх невдачі у шлюбі, що може призводити до надмірної обережності, тривожності та обмеження спонтанності у відносинах.

Шкала «Фрустраційна нетолерантність (ФН) ($M=15,7$) вказує на те, що молоді подружжя відчують відчувати розчарування та фрустрацію у процесі адаптації до шлюбу, коли реальність не відповідає їхнім очікуванням. Низька фрустраційна толерантність може призводити до конфліктів та негативних емоційних реакцій.

Загалом, у молодих подружжів спостерігаються помірні показники соціально-комунікативної компетентності. Це свідчить про те, що вони можуть відчувати певні труднощі у міжособистісній взаємодії, адаптації до невизначеності, управлінні мотивацією та емоційною регуляцією. Високий показник орієнтації до уникнення невдач вказує на потенційну тривожність та обережність у відносинах, що може обмежувати їхню спонтанність та відкритість. Доволі високий показники конформізму та прагнення до статусного зростання можуть свідчити про наявність соціального тиску та впливу зовнішніх факторів на подружні відносини. Показники фрустраційної нетолерантності вказують на труднощі у подоланні розчарувань та конфліктних ситуацій.

Щодо відмінностей та подібностей у показниках соціально-комунікативної компетентності у чоловіків та жінок поаналізуємо дані зображені на Рис.2.4.

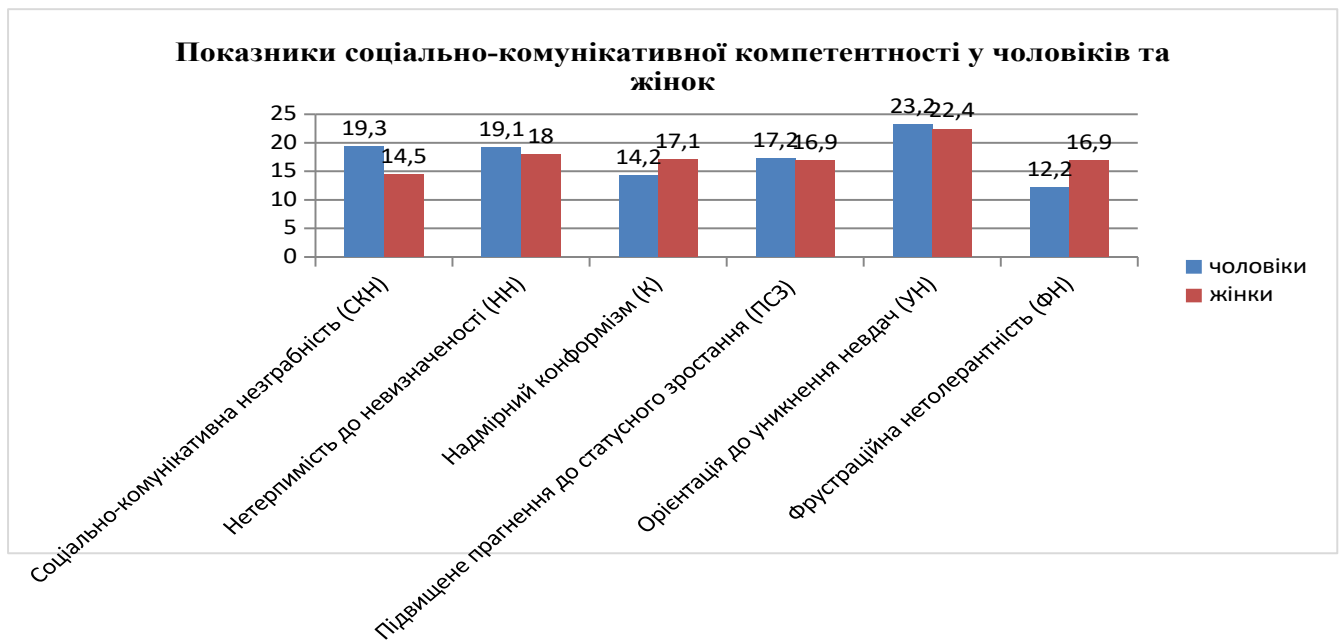

Рис.2.4. Середні показники соціально-комунікативної компетентності (чоловіки-жінки)

Емпірично досліджено, що чоловіки демонструють вищий рівень соціально-комунікативної незграбності ($M=19,3$) порівняно з жінками ($M=14,5$), що може вказувати на те, що чоловіки частіше відчують труднощі у міжособистісній взаємодії, особливо в ситуаціях, що вимагають емоційної виразності та соціальної чутливості.

Також Чоловіки демонструють вищий рівень нетерпимості до невизначеності ($M=19,1$) порівняно з жінками ($M=18$), що може свідчити про те, що чоловіки частіше відчують дискомфорт у ситуаціях, де відсутні чіткі правила та очікування.

Проте чоловіки демонструють нижчий рівень надмірного конформізму ($M=14,2$) порівняно з жінками ($M=17,1$). Це може вказувати на те, що жінки частіше схильні адаптувати свою поведінку до соціальних норм та очікувань.

Обидві групи демонструють відносно близькі показники орієнтації до досягнення статусного зростання ($M=17,2$ у чоловіків, $M=16,9$ у жінок). Це може свідчити про те, що прагнення до соціального успіху та влади є значущим мотивом як для чоловіків, так і для жінок.

Чоловіки демонструють вищий рівень орієнтації до уникнення невдач ($M=23,2$) порівняно з жінками ($M=22,4$). Хоча різниця незначна, вона може вказувати на більшу схильність чоловіків до тривожності та обережності у ситуаціях, пов'язаних з ризиком.

Чоловіки демонструють нижчий рівень фрустраційної нетолерантності ($M=12,2$) порівняно з жінками ($M=16,9$). Це вказує на те, що чоловіки частіше виявляють більшу здатність переносити розчарування та фрустрацію.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Результати емпіричного дослідження свідчать про те, що значна частина досліджуваної вибірки характеризується низьким або помірним рівнем задоволеності шлюбом. Це вказує на наявність проблем у подружніх стосунках, які можуть мати негативний вплив на психологічне благополуччя партнерів та стабільність сім'ї. Велика кількість респондентів, що належать до «перехідних» категорій, сигналізує про потенційну можливість як позитивних змін у подружніх відносинах, так і ризик їх подальшого погіршення, що підкреслює необхідність своєчасної психологічної підтримки та втручання.

Результати порівняльного аналізу середніх показників виявили статистично значущі гендерні диференціації у сімейних установках. Зокрема, жінки демонструють вищу орієнтацію на емоційну близькість, міжособистісну взаємодію, спільну діяльність та романтичне кохання, тоді як чоловіки проявляють більшу схильність до гедоністичних аспектів шлюбу, автономії, сексуальності та фінансової незалежності. Водночас, обидві статі виявляють позитивне ставлення до батьківства та егалітарних моделей сімейних стосунків.

Спостерігається загальна тенденція до зниження рівня суб'єктивної задоволеності шлюбом у порівнянні з початковою фазою. На четвертому році подружнього життя зафіксовано зниження загальної задоволеності, що контрастує з даними, характерними для першого року шлюбу, коли часто спостерігається «ефект медового місяця».

Більшість пар демонструють перехідний або скоріше дисфункційний рівень задоволеності, що може свідчити про кризові явища та необхідність адаптації після завершення початкової ейфорії. Лише незначна частина пар демонструє благополучний рівень задоволеності, що підкреслює важливість підтримки та активної участі обох партнерів у збереженні гармонійних відносин на цьому етапі.

Аналіз виявив значні розбіжності в оцінках задоволеності шлюбом між чоловіками та жінками, що може бути зумовлено диференціацією потреб,

зміною пріоритетів, накопиченням проблем у сфері комунікації, зростанням емоційної дистанції.

На основі зроблених висновків щодо особливостей спілкування бачимо, що за шкалою «Довірливість комунікації» жінки демонструють вищий рівень, тоді як чоловіки, навпаки, виявляють нижчий рівень; у сфері «Взаєморозуміння» жінки також показують дещо вищі результати, що вказує на їхню більшу чутливість до емоційної складової спілкування, включаючи емпатію та невербальні сигнали, а чоловіки оцінюють взаєморозуміння нижче, що може відображати їхню меншу схильність до емоційного залучення у спілкування та більшу орієнтацію на логічні аспекти комунікації; незначна відмінність за шкалою «Подібність поглядів» свідчить про загальну спільність цінностей та переконань у досліджуваних парах, що є важливим фактором стабільності шлюбу, а аналогічні незначні відмінності за шкалою «Наявність загальних сімейних символів» вказують на схоже розуміння важливості ритуалів та традицій для відчуття спільності в сім'ї; жінки оцінюють «Легкість комунікації» вище, тоді як чоловіки можуть проявляти більш інструментальний стиль комунікації, орієнтований на вирішення проблем, що іноді ускладнює сприйняття емоційної складової спілкування та впливає на оцінку легкості комунікації; за шкалою «Психотерапевтична комунікація» жінки демонструють вищі показники, що відображає їхню більшу потребу в емоційній близькості та сприйняття партнера як джерела емоційної підтримки.

Виявлені гендерні відмінності у комунікації підкреслюють важливість урахування різних стилів спілкування та потреб чоловіків і жінок для побудови гармонійних та задоволених шлюбних відносин.

У молодих подружжях спостерігаються помірні показники соціально-комунікативної компетентності. Це свідчить про те, що вони можуть відчувати певні труднощі у міжособистісній взаємодії, адаптації до невизначеності, управлінні мотивацією та емоційною регуляцією.

ВИСНОВКИ

Молода сім'я розглядається як складна соціальна система, що характеризується динамічними процесами адаптації, структуроутворення, розподілу ролей та формування спільної системи цінностей, причому початковий етап є критично важливим для подальшої стабільності подружніх відносин. Психологічні особливості молодої сім'ї включають взаємодію між подружжям, їхні відносини з батьківськими сім'ями, прийняття подружніх ролей, адаптацію до змін в емоційній близькості та формування спільного світогляду. На успішність адаптації впливають різноманітні фактори, такі як контекст знайомства, перше враження, соціально-демографічні характеристики, тривалість залицяння, обставини шлюбу, вік подружжя, ставлення батьків, індивідуальні особливості партнерів та характер відносин у батьківських сім'ях.

Взаємна адаптація є поступовим процесом, а несумісність може призводити до конфліктів; ключовими факторами стабільності є подружня сумісність на різних рівнях та ефективні комунікативні навички. Сімейні цінності регулюють відносини в парі, а важливим є не лише їхнє схвалення, але й позитивне ставлення до ціннісних орієнтацій партнера. Психологічний клімат сім'ї, що відображає емоційний стан та ставлення її членів, є важливим показником якості відносин і впливає на задоволеність шлюбом.

Сімейне спілкування є багатогранним процесом, що включає взаємодію, обмін інформацією та емоційний контакт, де важливими аспектами є прийняття, емпатія та ефективні комунікативні навички, а на його ефективність впливають стиль спілкування, сумісність цінностей, особистісні характеристики та здатність до відкритого спілкування. Ефективне сімейне спілкування є важливим для розвитку особистості дитини, впливаючи на її інтелектуальний, емоційний та вольовий розвиток, а повноцінне спілкування з батьками є необхідною умовою для її гармонійного розвитку та соціальної адаптації.

Емпіричне дослідження демонструє, що значна частина молодих подружжів характеризується низьким або помірним рівнем задоволеності

шлюбом, що вказує на потенційні проблеми у відносинах, які можуть негативно впливати на психологічне благополуччя та стабільність сім'ї, а велика кількість пар у «перехідних» категоріях свідчить про можливість як позитивних змін, так і ризик погіршення відносин, що підкреслює необхідність своєчасної психологічної підтримки.

Порівняльний аналіз виявив значущі гендерні відмінності у сімейних установках: жінки демонструють вищу орієнтацію на емоційну близькість та міжособистісну взаємодію, тоді як чоловіки проявляють більшу схильність до автономії та гедоністичних аспектів шлюбу, хоча обидві статі позитивно ставляться до батьківства та егалітарних моделей сім'ї.

Спостерігається загальна тенденція до зниження суб'єктивної задоволеності шлюбом після початкового етапу, причому більшість пар на четвертому році шлюбу демонструють перехідний або дисфункційний рівень задоволеності, що вказує на кризові явища та необхідність адаптації, а лише незначна частина пар зберігає високий рівень задоволеності, що підкреслює важливість підтримки. Аналіз також виявив значні розбіжності в оцінках задоволеності шлюбом між чоловіками та жінками, що може бути обумовлено диференціацією потреб, зміною пріоритетів та проблемами у комунікації.

Щодо особливостей спілкування, жінки демонструють вищий рівень довірливості та взаєморозуміння, що відображає їхню більшу схильність до емоційно насиченого спілкування та чутливість до емоційної складової, тоді як чоловіки виявляють нижчий рівень довірливості та можуть бути більш орієнтованими на логічні аспекти комунікації.

Незначні гендерні відмінності у «Подібності поглядів» та «Наявності загальних сімейних символів» свідчать про спільність цінностей та розуміння важливості традицій у парах. Жінки оцінюють «Легкість комунікації» вище, що може бути пов'язано з їхньою орієнтацією на міжособистісні навички, тоді як чоловіки можуть проявляти більш інструментальний стиль.

За шкалою «Психотерапевтична комунікація» жінки також демонструють вищі показники, що відображає їхню потребу в емоційній підтримці. Виявлені

гендерні відмінності підкреслюють важливість урахування різних стилів спілкування для гармонізації відносин. У молодих подружжях спостерігаються помірні показники соціально-комунікативної компетентності, що вказує на можливі труднощі у міжособистісній взаємодії та необхідність розвитку відповідних навичок.

Чоловіки частіше виявляють соціально-комунікативну незграбність та нетерпимість до невизначеності, та фрустраційну нетолерантність, а жінки частіше виявляють надмірний конформізм. Обидві групи демонструють подібні показники орієнтації до досягнення статусного зростання та орієнтації до уникнення невдач.

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексєєнко Т. Ф. Виховання Потенціалу сім'ї в сучасних умовах: тематичність державна Доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. К .: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. 144 с
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 96 с.
3. Булах І. С. Бушай І. М., Кузьменко В. У., Помиткін Е. О., Алексєєва Ю. А. Консультативна психологія: підручник. Вінниця: Нілан, 2014. 484 с.
4. Васильченко О. М. Сучасні підходи до дослідження сім'ї у психології. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2016. Вип. 24. С. 221–228.
5. Васьківська С. В. Основи психологічного консультування: навчальний посібник. К.: Четверта хвиля, 2004. 256 с.
6. Вишемирський В.С. Вплив соціально-економічних характеристик сім'ї на показники рольової взаємодії та сімейного благополуччя подружжя : *Актуальні проблеми практичної психології*. мат-ли наук.-практичної конференції Херсон, ПП, 2006 р. 351 с. С.253-256.
7. Волошок О. Соціально-психологічні чинники задоволеності шлюбом осіб періоду ранньої дорослості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*, 2019. № 3. С. 122–128.
8. Говорун Т.В., Кравець В.П., Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 144 с.
9. Іващенко А. С. Психологічні чинники міжособистісних стосунків у молодих подружніх парах. Вісник Національної академії Державної 75 прикордонної служби України. 2012. С. 1 - 12
10. Казмірук А. Психологічні чинники задоволеності партнером у шлюбі. *Освіта і наука*. Зб. наук. пр. студентів за результатами звіт.- наук. конф., м. Київ. 2022.
11. Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Особливості гендерної соціалізації депривованого юнацтва: Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.

176 с.

12. Кікінежді О.М., Кізь О.Б. Формування гендерної культури молоді: науковометодичні матеріали до тренінгової програми. Навч.посіб. 2-ге, перероблене і доповнене. Тернопіль: ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2009. 180 с.
13. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб. Київ. : Главник, 2006. 127 с.
14. Клапішевська С.А. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми задоволеності шлюбом. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 17. С. 114-120
15. Козловська Е. В. Тренінгові технології формуванні психологічної готовності молоді до самогармонізації Соціальна робота і сучасність: теорія та практика : VI міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 трав. 2010 р. : тези доповіді. К., 2010. С. 121–122.
16. Корольчук М.С. Психологія сімейних взаємин. Київ.: Ніка-центр, 2011. 296 с.
17. Котлова Л.О., Саух І.Д. Психологічні чинники задоволеності шлюбом на різних етапах подружнього життя. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. Випуск 1. С. 223–228.
18. Костровець Л.Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства. *Науково-технічний збірник*. 2002. № 102. С. 452-459
19. Кравець В. Психологія сімейного життя: в 2-х ч. Тернопіль, 1995. 695 с.
20. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення. К., 2003. 183 с.
21. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с.
22. Психологія сім'ї: навчальний посібник / Поліщук В.М., Ільїна Н.М., Поліщук С.А. та ін.; за заг.ред. В.М. Поліщука. 2-ге вид., доп. Суми: Університетська книга, 2009. 282 с.
23. Потапчук Є., Павелко А. Теоретичний аналіз кризи емоційної байдужості

- подружжя як психологічної проблеми. Науковий журнал «Психологічні травелоги», 2023, № 2. С. 91 -102.
24. Седих К.В. Психологія сім'ї: навч. посіб. Київ.: Академвидав, 2015. 192 с.
 25. Семьонкіна І. А. Подружжя дезадаптація при порушенні функцій сім'ї та її психологічна корекція: автореф. дис... канд. психолог. наук. Київ, 2001. 16 с.
 26. Семиченко В.А., Заслуженюк В.С. Психологія та педагогіка сімейного спілкування: навч : посібник. Київ. : Веселка, 1998. 214 с.
 27. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. Київ.: ТОВ «Основа-Принт», 2009. 248 с.
 28. Столярчук О.А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук : ПП Щербатих О.В., 2015. 136 с.
 29. Ткаченко В. Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз. *Наука і освіта*,. 2010. № 3. С. 113-116.
 30. Трухін І.О. Соціальна психологія спілкування : Навчальний посібник. К .: НПУ ім. Драгоманова, 2003. 244 с.
 31. Федоренко Р.П. Вплив сексуального профілю партнерів на благополуччя шлюбно-сімейних взаємин. Вісник Одеського національного університету. Серія «Психологія». 2012. Т. 17. Вип. 8. С. 433-438.
 32. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 364 с.
 33. Хавула Р.М. Психологічні особливості подружньої сумісності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2012. Вип. 3. С. 258-267.
 34. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування. Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Ін-т соц. та політ. психології АПН України. К., 2007. 16 с.
 35. Хлопоніна Н. Є. Вплив рольових очікувань подружжя на характер сімейного спілкування. Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д., Кісарчук З. Г. К.: Міленіум, 2003. Вип.2. С. 132-137.

36. Целуйко В. Психологічні проблеми сучасної сім'ї. Вид. Факторія, 2008. 496 с.
37. Цьомик Х.Б. Психологічна сутність подружніх взаємин у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. Габітус. Соціальна психологія. Юридична психологія. Випуск 24. Т. 2. 2021. С. 177–183. URL : http://habitus.od.ua/journals/2021/24-2021/part_2/34.pdf
38. Шевчук Ю.С. Подружня сумісність сучасних сімейних пар: теоретичний аспект. Психологія: реальність і перспективи. 2013. Вип. 1. С. 128-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2013_1_48
39. Шліппе фон А., Швайцер Й.. Системна психотерапія та консультування. Львів, 2004. 320 с.
40. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. Київ...: АДЕФ - Україна, 2008. 134 с
41. Burr iR. Klein S R Reexamining Family Suress. New Theory and Research London 1994.
42. McCubbin II. J., Patterson J. K. Family Transitions: Adaptation to stress. Stress and Family. Vol. 1: Coping with normative Transitions. N.Y., 1983.-P. 5-25.